

Janusz Szulist¹
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
<https://orcid.org/0000-0002-0410-0565>

Wirtualne a realne kształtowanie więzi wspólnoty Kościoła w dobie pandemii koronawirusa

Wstęp

Ograniczenie liczby wiernych uczestniczących w nabożeństwach na skutek koronawirusa skłoniło pasterzy Kościoła na świecie – również w Polsce – do rozpropagowania form wirtualnego duszpasterstwa. W poszczególnych diecezjach na stronach internetowych parafii transmitowano Msze święte, nabożeństwa wielkopostne. Wydziały duszpasterskie opracowały rekolekcje online. W wielu przypadkach przygotowanie do sakramentu małżeństwa w formie kursów przedmażeńskich jeszcze aktualnie dokonuje się drogą internetową. Pandemia koronawirusa sprawiła, iż realne więzi wspólnotowe zostały zastąpione wirtualnymi formami odniesień. Jurgen Habermas w teorii działania komunikacyjnego zwrócił uwagę na istnienie pewnych nieodzownych elementów komunikacji, przede wszystkim na podmiot działania, normy społeczne, język komunikacji (subiektywny i obiektywny)². Wirtualny charakter tychże elementów zmienia ich zakres oddziaływania, a ściślej kwestie formacji, sankcji oraz odpowiedzialności. Przedmiotem refleksji niniejszego artykułu będzie więc problematyka zakresu zmian, dokonujących się przy zmianie komunikacji z realnej na wirtualną. Pytanie nurtujące wielu duszpasterzy dotyczy również możliwości powrotu do stanu sprzed pandemii. Kolejne zagadnienie, również będące przedmiotem niniejszego artykułu, ma charakter bardziej ogólny. Warto mianowicie podjąć refleksję w kwestii, czy wirtualne duszpasterstwo jest jedynie pewną deską ratunku, czy może raczej ogromną szansą w procesie upowszechniania orędzia zbawczego.

¹ Janusz Szulist – kapłan rzymskokatolicki, profesor nauk społecznych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zainteresowania naukowe: współczesne nauczanie Kościoła w zakresie problematyki państwa i rodziny, e-mail: szulist@umk.pl.

² Por. W. Cyrul, *Problem ważności habermasowej teorii uniwersalnej pragmatyki*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXVII (2005) z. 2, s. 212-213.

1. Doświadczenie wspólnoty Kościoła

Koncepcja Kościoła jako wspólnoty zdominowała nauczanie Drugiego Soboru Watykańskiego³. Doświadczenie tak rozumianej zbiorowości wiernych zachodzi na dwóch płaszczyznach, które można też nazywać kierunkami. Pierwszą z nich jest płaszczyzna wertykalna, dotycząca więzi osobowych kształtowanych we wspólnocie Kościoła⁴. Człowiek przeżywa świadomie swoją osobowość, jednocześnie aktualizując potencjał zawarty w naturze jednostki⁵. W aspekcie antropologii chrześcijańskiej podkreśla się element godności osobowej oraz praw człowieka⁶, świadczących o wyjątkowej pozycji osoby ludzkiej w porządku stworzenia⁷. Ów szczególny status osoby związany jest również ze zdolnością do komunikowania myśli bądź emocji⁸, a także z umiejętnością w pełni świadomego realizowania określonych celów, uożsamianych przykładowo z dobrem wspólnym (w sytuacji przyjmowania godności osobowej jako nienaruszalnego kryterium wszelkich procesów społecznych)⁹ w ramach wspólnoty zgromadzonej aktualnie w Kościele.

Po drugie, doświadczenie wspólnoty Kościoła zachodzi w kierunku pionowym. Dotyczy mianowicie relacji z Bogiem, która w całej pełni objawiła się w Jezusie¹⁰. Wspólnota uczniów Chrystusa miała sposobność fizycznego kontaktu ze swoim Mistrzem. Specyfikę tejże zależności obrazuje przykładowo nauka o winnym krzewie z Ewangelii według św. Jana (por. J 15,1-11)¹¹. Relacje z Jezusem obejmują nie tylko fundamentalną komunikację, znaną z relacji z innymi ludźmi, która zachodzi już na płaszczyźnie poziomej. Pojawia się bowiem w owej sferze inny, równie istotny motyw, a mianowicie kwestia trwa-

³ Por. A. Choromański, *Vaticanium II: sobór ekumeniczny przełomu*, „Studia Theologia Varsoviensia” 50/2 (2012), s. 21.

⁴ Por. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Papieska Rada „Iustitia et Pax” [red.], Wydawnictwo „Jedność”, Kielce 2005, pkt 150 (cyt. dalej: KNSK).

⁵ Por. tamże, 149.

⁶ Por. Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Editrice Vaticana, Watykan 1963, pkt 8-10 (cyt. dalej: PT).

⁷ Por. J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie. Teologia prawd wiary*, Bernardinum, Pelplin 1998, t. IV, s. 210-211.

⁸ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, ODiSS, Warszawa 1993, s. 16.

⁹ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, 26 [cyt. dalej: KDK].

¹⁰ Por. *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym „Dei verbum”*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, pkt 4 [cyt. dalej: KO].

¹¹ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009, pkt 787 [cyt. dalej: KKK].

nia w Bogu¹². Dar nadprzyrodzonego życia, w którym uczestniczy człowiek, transcenduje niejako skończoność, pod względem przestrzennym i czasowym właściwą doczesności, w kierunku niezmiennego bycia w jedności z Bogiem¹³; jest to kierunek pionowy wspólnotowości. Owa zażyłość z Bogiem, czy też coraz pełniejsze partycypowanie w Boskiej doskonałości, ulega zintensyfikowaniu (czy wręcz pogłębieniu) na skutek urzeczywistniania przykazania miłości Boga i bliźniego¹⁴. Życie pojedynczych osób ludzkich, jak naucza Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est*, stanowi zapis historii¹⁵, w której coraz pełniejsze utożsamianie woli ludzkiej z Bożą, dokonujące się na fundamencie przykazania miłości, jest przyczyną radości¹⁶, wewnętrznej mobilizacji w procesie wznoszenia się ponad ziemskie niedoskonałości ku wolnej i pozbawionej skazy jedności z Bogiem¹⁷.

Realne doświadczenie wspólnoty z Jezusem – prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem¹⁸ – jest specyficzne, co dookreślają przypowieści i obrazy Jezusowe, takie jak przytoczony obraz winnego krzewu. Natomiast zasadniczo odmienna jest relacja z Jezusem po zmartwychwstaniu, a tym bardziej po wniebowstąpieniu. Autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego* w następujący sposób charakteryzują ową odmienność: „Kiedy uczniowie Jezusa zostali pozbawieni Jego widzialnej obecności, Jezus nie zostawił ich jednak sierotami. Obiecał pozostać z nimi aż do końca czasów i posłał im swego Ducha. Komunia z Jezusem stała się przez to w jakiś sposób jeszcze bardziej intensywna. ‘Udzielając bowiem Ducha swego, braci swoich, powołanych ze wszystkich narodów, ustanowił w sposób mistyczny jako ciało swoje’”¹⁹. Obecność Jezusa w Kościele

¹² Por. F. Jalics, *Kontemplacja. Wprowadzenie do modlitwy uważności*, J. Bolewski [tłum.], Wydawnictwo WAM, Kraków 2017, s. 36-37.

¹³ Por. J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie*, s. 210-211.

¹⁴ Por. J. Szulist, *Pedagogia miłości w małżeństwie i w rodzinie. Komentarz do adhortacji apostołskiej „Amoris laetitia” papieża Franciszka*, Bernardinum, Pelplin 2018, s. 96-97.

¹⁵ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, Editrice Vaticana, Watykan 2005, pkt 22 [cyt. dalej: DCE].

¹⁶ Benedykt XVI w następujący sposób opisuje sposób kształtowania historii życia człowieka na fundamencie przykazania miłości Boga i bliźniego, w efekcie której pogłębia się jednośc z Bogiem, będąca przyczyną wewnętrznego spełnienia: „Historia miłości między Bogiem a człowiekiem polega właśnie na fakcie, że ta wspólnota woli wzrasta w jedności myśli i uczuć, i w ten sposób nasza wola i wola Boga stają się coraz bardziej zbieżne: wola Boża przestaje być dla mnie obcą wolą, którą narzucają mi z zewnątrz przykazania, ale staje się moją własną wolą, która wychodzi z fundamentalnego doświadczenia tego, że w rzeczywistości Bóg jest mi bardziej bliski niż ja sam. W konsekwencji wzrasta nasze oddanie Bogu i Bóg staje się naszą radością (por. Ps 73[72], 23-28)”. Tamże, pkt 17.

¹⁷ Por. J. Szulist, *Pedagogia miłości w małżeństwie i w rodzinie*, s. 104.

¹⁸ Por. J. Buxakowski, *Jezus Chrystus – Osoba i Czyn. Teologia prawd wiary*, Bernardinum, Pelplin 2000, t. V, s. 109-110, 143.

¹⁹ KKK pkt 788.

jest zupełnie nowym doświadczeniem, ponieważ we wspólnocie Chrystusowej Mesjasz objawia swoją wolę zbawczą w Słowie lub też pod postacią znaków sakramentalnych²⁰. Każda z form obecności Jezusa w świecie posiada właściwe sobie przesłanie, zdefiniowane przede wszystkim w poszczególnych sakramentach. Czynnikiem jednoczącym – czy też wprost Osobą zdolną jednoczyć – jest Duch Święty, dzięki któremu Kościół trwa w zmienności historycznej, niezależnie od uwarunkowań miejsca i czasu²¹. Zachodzi w tejże sferze odmienna jakość relacji, posiadająca nowe własności w stosunku do czysto cielesnych czy nawet zmysłowych kontaktów²².

Drugi Sobór Watykański odwołuje się do obrazu Ciała Mistycznego Chrystusa, określając specyfikę relacji chrześcijan między sobą, jak też w stosunku do Jezusa²³. Misterium Kościoła jest w równym stopniu cielesne, czyli widzialne, jak też duchowe, a więc niematerialne²⁴. Specyfika istnienia Kościoła wzbudza w osobie przeświadczenie dotyczące zarówno bliskości, jak również perspektywy eschatycznej królestwa Bożego²⁵. W każdym z zakresów obecno-

²⁰ Por. K. Wojtkiewicz, *Integralna obecność Chrystusa w Eucharystii według Czesława Bartnika*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 13/1 (2005), s. 200.

²¹ Por. KKK pkt 788. W encyklice *Dominum et vivificantem* Jan Paweł II wskazuje na sposób obecności Ducha Świętego w Kościele w aspekcie realizacji zadań właściwych wspólnocie wiernych. „A Poczyciel, Duch Święty, którego Ojciec pośle w moim imieniu, On was wszystkiego nauczy i przypomni wam wszystko, co Ja wam powiedziałem’ (J 14,26). Duch Święty będzie Poczycielem Apostołów oraz Kościoła, jako stale obecny wśród nich – choć niewidzialny – Nauczyciel tej samej Dobrej Nowiny, co Chrystus. ‘Nauczyciel’ i ‘przypomni’ – to znaczy nie tylko, że w sobie właściwy sposób będzie nadal pobudzał do rozpowszechniania Ewangelii zbawienia, ale znaczy także, iż będzie dopomagał we właściwym zrozumieniu treści Chrystusowego Orędzia, że zapewni mu ciągłość i tożsamość wśród zmieniających się warunków i okoliczności. Duch Święty sprawi więc, że w Kościele trwać będzie zawsze ta sama Prawda, jaką Apostołowie usłyszeli od swego Mistrza”. Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et vivificantem”*, Editrice Vaticana, Watykan 1986, pkt 4 [cyt. dalej: DeV].

²² Por. K. Wojtkiewicz, *Integralna obecność Chrystusa w Eucharystii według Czesława Bartnika*, s. 208.

²³ Por. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, pkt 5 [cyt. dalej: KK].

²⁴ Por. J. Zabielski, *Dobra materialne w służbie dóbr duchowych*, „Studia Theologica Varsavien-sia” 29, 1 (2001), s. 175-176.

²⁵ Por. KK pkt 5. Przekonanie o istnieniu królestwa Bożego na końcu czasów, po części obecnego już na ziemi, wyraża się w nadziei. Krzewienie postawy nadziei jest w opinii Benedykta XVI wyrazem przekonania o istnieniu Boga jako podstawy porządku stworzenia i odkupienia: „Bóg jest fundamentem nadziei – nie jakkolwiek bóg, ale ten Bóg, który ma ludzkie oblicze i umiował nas aż do końca: każdą jednostkę i ludzkość w całości. Jego królestwo to nie wyimaginowane zaświaty, umiejscowione w przyszłości, która nigdy nie nadejdzie; Jego królestwo jest obecne tam, gdzie On jest kochany i dokąd Jego miłość dociera. Tylko Jego miłość daje nam możliwość trwania w umiarkowaniu, dzień po dniu, bez utraty zapału, który daje nadzieja w świecie ze swej natury niedoskonałym. Równocześnie Jego miłość jest dla nas gwarancją,

ści Kościoła w świecie pojawia się postulat czynienia dobra jako skutecznego antidotum w walce ze złem²⁶ czy też w procesie przezwyciężania naturalnych niedoskonałości związanych z życiem człowieka w doczesności²⁷. Proces wewnętrznego rozwoju w aspekcie czynienia dobra bądź wydoskonalania jednostkowego postępuje w różnoraki sposób, co odpowiada dalszym konsekwencjom przyjmowania koncepcji Kościoła jako Ciała Mistycznego. W każdym ciele znajdują się przecież organy realizujące właściwe sobie funkcje. „Jak wszystkie członki ciała ludzkiego, chociaż są liczne, tworzą przecież jedno ciało, tak też wierni w Chrystusie (por. 1 Kor 12,12). Również w budowaniu Ciała Chrystusa obowiązuje różnorodność członków i funkcji. Jeden jest Duch, który rozdziela różnorodne dary dla dobra Kościoła, stosownie do swego bogactwa i do potrzeb posługiwania (por. 1 Kor rozdz. 14)”²⁸. We wspólnocie Chrystusowej jako Ciele Mistycznym zasadą jedności jest Duch Święty, który scala w jedno wszystkie członki, umożliwiając tym samym ich rozwój²⁹. Kryterium rozwoju wyraża stopień upodobnienia się do Jezusa, będącego jednocześnie Głową Kościoła³⁰. Relacja z Chrystusem, przekładająca się na realizację postulatów ewangelicznych w codzienności, zachodzi w formie widzialnej (przykładowo poprzez spotkanie wspólnoty w przestrzeni świątyni), jak też w formie duchowej (łączość modlitewna między sobą, świadomość obecności Chrystusa we wspólnocie i inne). Kluczowa dla funkcjonowania Kościoła jest relacja z Jezusem w aspekcie życia duchowego³¹. Pierwszoplanowa rola czynnika duchowego nie przeczy istnieniu materialnych form rzeczywistości wspólnoty Chrystusowej³². Nawiązując do tradycji nauczania Kościoła o dobru wspólnym, należy więc wskazać na przyporządkowanie czynnika instytucjonalnego istocie duchowej funkcjonowania Kościoła w świecie³³. Element instytucjonalny może być zdominowany przez wirtualne formy komunikacji, determinowane czynnikami środowiskowymi, współwystępując przykładowo z cielesno-zmysłowymi formami kontaktu³⁴.

że istnieje to, co jedynie mgliście przeczuwamy, a czego mimo wszystko wewnątrznie oczekujemy: życie, które prawdziwie jest życiem”. Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, Editrice Vaticana, Watykan 2007, pkt 31 [cyt. dalej: SSa].

²⁶ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Reconciliatio et paenitentia”*, Editrice Vaticana, Watykan 1984, pkt 21 [cyt. dalej: ReP].

²⁷ Por. tamże, pkt 22.

²⁸ KK pkt 7.

²⁹ Por. J. Szulist, *Teologia państwa w pismach Josepha Ratzingera (Benedykta XVI)*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2016, s. 163.

³⁰ Por. KK pkt 7.

³¹ Por. J. Buxakowski, *Jezus Chrystus – Osoba i Czyn*, s. 372-373.

³² Por. J. Zabielski, *Dobra materialne w służbie dóbr duchowych*, s. 175.

³³ Por. KDK pkt 40.

³⁴ Por. J. K. Przybyłowski, *Komunikacja w nowej kulturze i w Kościele*, „Studia Włocławskie” 20 (2018), s. 365.

Więź Kościoła, w której zawarte są zarówno elementy widzialne, jak też czynnik niematerialny, wyraża się nade wszystko w ekonomii sakramentalnej³⁵. Benedykt XVI w adhortacji apostołskiej *Sacramentum caritatis* zwraca uwagę na ożywczą dla wspólnoty obecność Ducha Świętego, istotną zarówno w sprawowaniu kultu, jak też w udzielaniu łask sakramentalnych (nade wszystko w Eucharystii): „Kościół, Jego Oblubienica, jest wezwany do celebrowania uczty eucharystycznej, dzień po dniu, na Jego pamiątkę. Tak wpisuje odkupieńczą ofiarę swego Oblubienca w historię ludzi i na sposób sakramentalny uobecnia ją we wszystkich kulturach. Ta wielka tajemnica jest sprawowana według form liturgicznych, które Kościół, kierowany przez Ducha Świętego, rozwija w czasie i przestrzeni. W związku z tym trzeba wzbudzić w sobie świadomość decydującej roli, jaką Duch Święty spełnia w rozwoju form liturgicznych oraz w naszym zgłębianiu Boskich tajemnic³⁶. Sakramentalne oddziaływanie Kościoła na wiernych przyczynia się do pogłębiania osobistej świadomości bycia posłanym do świata³⁷. Życie sakramentalne umożliwia człowiekowi dochodzenie „do całej prawdy” (por. J 16,13)³⁸. Człowiek posiada pewien zasób zdolności, jednakże współpraca z łaskami sakramentalnymi wydoskonala owe przyrodzone atrybuty tak, by człowiek mógł kształtować więzi na zupełnie innym – bardziej doskonałym – poziomie³⁹. Przemiana dokonująca się w aspekcie życia jednostkowego i wspólnotowego skutkuje coraz większym upodobnianiem do Boga⁴⁰. W ten sposób ma miejsce realizacja idei z Księgi Rodzaju (por. Rdz 1,26) o podobieństwie człowieka do Stwórcy, dzięki czemu artykułowana jest godność człowieka i jednocześnie godziwość kreowanych relacji⁴¹.

2. Internet a Kościół

Prawda o tym, iż wspólnota Chrystusowa istnieje w świecie, rzutuje na sposób funkcjonowania tejże wspólnoty w ramach doczesności⁴². W gestii chrześcijan znajduje się więc zasób środków skuteczniejszych misję głoszenia ewan-

³⁵ Por. A. Dańczak, *Locutio mundi – znaczenie i zakres określenia „sakramentalność świata”*, „Studia Gdańskie”, t. XXV, s. 23.

³⁶ Benedykt XVI, *Adhortacja apostołska „Sacramentum caritatis”*, Editrice Vaticana, Watykan 2007, pkt 12 [cyt. dalej: SC].

³⁷ Por. A. Dańczak, *Locutio mundi – znaczenie i zakres określenia „sakramentalność świata”*, s. 23.

³⁸ Por. KKK pkt 1117.

³⁹ Por. A. Dańczak, *Locutio mundi – znaczenie i zakres określenia „sakramentalność świata”*, s. 25.

⁴⁰ Por. KKK pkt 1129.

⁴¹ Por. J. Buxakowski, *Stwórca i stworzenie*, s. 214.

⁴² Por. J. Zabielski, *Dobra materialne w służbie dóbr duchowych*, s. 175.

geli, pośredniczenia w przekazywaniu łask sakramentalnych, posługi caritas i tym podobnych działań. W okresie minionego półwiecza pojawiło się swoistego rodzaju wyzwanie dla działalności Kościoła w świecie, a mianowicie postęp technologiczny⁴³. Wiele spośród współczesnych wynalazków posiada ambiwalentne znaczenie, w zależności od celu ich wykorzystania. Jednym z tego typu dwuznacznych osiągnięć są środki społecznego przekazu⁴⁴. Ojcowie Drugiego Soboru Watykańskiego podkreślają znaczenie środków społecznego przekazu w Kościele w *Dekrecie o środkach społecznego przekazu „Inter mirifica”*: „Kościół katolicki został ustanowiony przez Chrystusa Pana, aby nieść zbawienie wszystkim ludziom i z tego względu zobowiązany jest do głoszenia Ewangelii, dlatego uznaje on, że do jego obowiązków należy głoszenie orędzia zbawienia, również za pomocą środków społecznego przekazu, i pouczenie ludzi o właściwym ich wykorzystaniu”⁴⁵. Wykorzystywanie Internetu przez Kościół obejmuje już dzisiaj całą wspólnotę. Wierni są zobowiązani do korzystania ze środków społecznego przekazu, z uwzględnieniem aspektu etyczno-moralnego. Natomiast pasterze Kościoła wskazują cele, inspirują do działania w wykorzystaniu mass mediów, mając na uwadze aktualną sytuację duszpasterską⁴⁶. W aspekcie zastosowania Internetu w Kościele zwraca się uwagę nade wszystko na proces formacyjny, który zachodzi za pośrednictwem nowoczesnych technologii. Środki doczesne, a do takich bez wątpienia przynależą urządzenia informatyczne, mają wkład w kształtowanie postaw w aspekcie jednostkowym, jak też w kontekście więzi między podmiotami⁴⁷.

Neutralny charakter środków społecznego przekazu sam w sobie jest wykorzystywany w działalności Kościoła do przekazywania prawd wiary. Ponadto określone prawdy umożliwiają zrozumienie istoty komunikacji międzyludzkiej. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu w dokumencie *Kościół a Internet* następująco opisuje ów teologiczny aspekt mass mediów (w szczególności Internetu): „Troska Kościoła odnosi się także do komunikacji w Kościele i inicjowanej przez sam Kościół. Taka komunikacja jest czymś więcej niż tylko ćwiczeniem się w technice, znajduje bowiem ‘swój punkt wyjścia we wspólnocie miłości między Boskimi Osobami i ich komunikowaniu się z nami’, a wypełniając się, ta trynitarna wymiana ‘sięga ku ludzkości: Syn jest Słowem,

⁴³ Por. KDK pkt 40.

⁴⁴ Por. D. Poleszak, D. Maciołek, *Środki społecznego przekazu jako narzędzie edukacji w drodze do kształtowania postaw i konstruktywnych form zachowania u młodzieży*, „Kultura – Media – Teologia” 12 (2013), s. 24.

⁴⁵ *Dekret o środkach społecznego przekazu „Inter mirifica”*, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, pkt 3 [cyt. dalej: DSP].

⁴⁶ Por. tamże.

⁴⁷ Por. tamże, pkt 4.

wiecznie ‘wypowiadany’ przez Ojca; a w Jezusie Chrystusie i przez Niego, Syna i Słowo wcielone, sam Bóg udziela siebie i swego zbawienia kobietom i mężczyznom’. Bóg nieustannie udziela się ludzkości przez Kościół, nosiciela i strażnika Jego Objawienia, którego żywemu urzędowi nauczania wyłącznie powierzone zostało zadanie autentycznej interpretacji Jego Słowa. Ponadto, Kościół sam jest *communio*, wspólnotą osób i zgromadzeń eucharystycznych, wyrastających ze wspólnoty Trójcy i odzwierciedlających ją; przekaz jest więc czymś [wynikającym] z istoty Kościoła. Z tego właśnie, bardziej niż z jakiegokolwiek innego powodu, ‘kościelna praktyka przekazu powinna być przykładowa, odbijając w sobie najwyższe standardy prawdziwości, rzetelności, wrażliwości na prawa ludzkie i inne stosowne zasady i normy’⁴⁸. Stosowanie środków społecznego przekazu odpowiada istocie objawienia chrześcijańskiego. Bóg jest od samego początku otwarty na świat. Dał temu wyraz nie tylko w dziele stworzenia⁴⁹, ale również w przymierzach zawieranych ze swoim ludem. Autorzy *Katechizmu Kościoła Katolickiego* wspominają w tym kontekście przymierza zawarte z Noem, Abrahamem oraz Mojżeszem⁵⁰. Pełnią w procesie objawiania się Boga światu jest posłanie Syna Bożego, a więc Wcielenie Jezusa Chrystusa⁵¹. W ten sposób Stwórca wyraził swoje odwieczne pragnienie zbawienia rodzaju ludzkiego, dokonujące się na gruncie nieskończonej miłości⁵². Tajemnica Wcielenia, oprócz kluczowego przesłania miłości, zawiera jeszcze jeden aspekt, ważny w zakresie społecznego komunikowania myśli, a mianowicie: „słowo stało się ciałem” (J 1,14)⁵³. Niezmiennie Boże orędzie przyjęło zewnętrzną formę będącą podstawą dla wszelkich form komunikacji, umożliwiających kształtowanie w świecie doświadczenia *communio*⁵⁴.

Dialog Stwórcy ze światem jest wyzwaniem każdej epoki. Zmieniają się oczywiście środki wyrazu, podobnie jak poziom świadomości społecznej. Autorzy dokumentu *Kościół a Internet* zwracają uwagę, iż nie sposób pominąć w działalności Kościoła w świecie takich narzędzi, jak współczesne *mass media*⁵⁵. Istnieje wręcz swoistego rodzaju kultura, będąca środowiskiem dla głoszenia Ewangelii oraz podejmowania przez Kościół innych aktywności, takich jak rozwój wspólnot modlitewnych, udzielanie sakramentów, w tym nade wszystko sprawowanie Eu-

⁴⁸ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, M. Górnicki [tłum.], Editrice Vaticana, Watykan 2002, pkt 3.

⁴⁹ Por. KKK pkt 54-55.

⁵⁰ Por. tamże, pkt 56-64.

⁵¹ Por. J. Buxakowski, *Jezus Chrystus – Osoba i Czyn*, s. 109-111.

⁵² Por. J. Szulist, *Teologia państwa w pismach Josepha Ratzingera*, s. 203-204.

⁵³ Por. KKK pkt 65.

⁵⁴ Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, pkt 3.

⁵⁵ Por. tamże, pkt 4.

charystii⁵⁶. Oddziaływanie Kościoła na społeczeństwo informacyjne – powstałe w kręgu Cywilizacji Zachodniej – może dotyczyć utrwalania pewnych dobrych procesów, zgodnych z duchem ewangelicznym⁵⁷. O wiele większym wyzwaniem jest jednak taki sposób funkcjonowania Kościoła w świecie, przy założeniu świadomego wykorzystywania współczesnych mediów, by dokonać tzw. nowej „inkulturacji wiary”⁵⁸. Owo pojęcie stanowi mianowicie skutek takich działań, które będą sprzyjały korygowaniu, a niekiedy wręcz wyeliminowaniu niesprawiedliwości, patologii społecznych, różnych form dehumanizacji stosunków i tym podobnych negatywnych zjawisk. Nadrzędnym celem tego typu aktywności jest czynienie ze społeczeństwa, z instytucji społecznych, podmiotów humanizujących relacje, gwarantujących zachowanie równości w aspekcie godności osobowej oraz praw człowieka⁵⁹. Pietyzm wobec osoby stanowi bowiem jeden z zasadniczych sprawdzianów dla stosowania Ewangelii w świecie, w czym uczestniczy Kościół, używający do tego celu przykładowo Internetu⁶⁰.

3. Etyka i moralność w Internecie

Sposób istnienia człowieka jest nieodłącznie związany z fundamentem etyczno-moralnym. Etyczność i moralność stanowią więc zjawiska specyficznie ludzkie w odniesieniu do osób jako świadomych podmiotów, jak też w odniesieniu do wytworów człowieczego geniuszu⁶¹. Zastosowanie kategorii etyczno-moralnych w stosunku do Internetu, który przecież łączy ludzi i jawi się jako dzieło osoby, jest więc jak najbardziej logiczną prawidłowością.

Początki Internetu sięgają lat 60. XX wieku. W obliczu zagrożenia wojną jądrową Stany Zjednoczone podjęły decyzję o skonstruowaniu urządzeń umożliwiających komunikowanie się na odległość w sytuacji zniszczenia tradycyjnych form łączności, takich jak telefon czy telegraf. Pierwsza sieć powstała na początku września 1966 roku pod nazwą ARPANET, łącząc cztery ośrodki: University of Utah, University of California w Los Angeles i w Santa Barbara oraz Stanford Research Institute w Menlo Park⁶². Sukcesywnie zwiększano zasięg

⁵⁶ Por. P. Siuda, *Religia a Internet. O przenoszeniu religijnych granic do cyberprzestrzeni*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 199.

⁵⁷ Por. W. Klag, *Cywilizacja Łacińska w myśli Feliksa Koniecznego*, „Racjonalia” 4 (2014), s. 71.

⁵⁸ Por. M. Kuciński, *Internet w Kościele. Cyfrowa agora przestrzeni nowej ewangelizacji*, Bernardinum, Pelplin 2019, s. 189-190.

⁵⁹ Por. PT pkt 8-10.

⁶⁰ Por. P. Siuda, *Religia a Internet. O przenoszeniu religijnych granic do cyberprzestrzeni*, s. 199.

⁶¹ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, s. 34-35.

⁶² Por. M. Kuciński, *Internet w Kościele. Cyfrowa agora przestrzeni nowej ewangelizacji*, s. 28-29.

sieci, podłączając nowe komputery, począwszy od ośrodków uniwersyteckich aż po jednostki komercyjne i prywatne podmioty⁶³. W 1990 roku system ARPANET został zastąpiony przez NSFNet, zarządzany początkowo przez państwo, później jednak sprywatyzowany⁶⁴. Globalny zakres oddziaływania Internetu jest datowany od czasu zastosowania usługi WWW, co miało miejsce w 1991 roku⁶⁵. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu w dokumencie *Etyka w Internecie* w następujący sposób opisuje zakres oddziaływania komunikacji online w aspekcie egzystencji człowieka: „Internet posiada pewne uderzające cechy. Jest natychmiastowy, bezpośredni, ma światowy zasięg, jest zdecentralizowany, interaktywny, nieskończenie rozszerzalny co do treści i oddźwięku, łatwo dostosowujący się i adaptujący w znacznym stopniu. Jest egalitarny, to znaczy – każdy mający odpowiedni sprzęt i umiarkowane umiejętności techniczne może być aktywnie obecny w cyberprzestrzeni, ogłaszać swoje przesłanie światu i domagać się uwagi. Pozwala jednostkom bawić się anonimowością, odgrywać różne role i fantazjować, a także wchodzić we wspólnotę z innymi i dzielić się z nimi. Według gustów użytkowników, pozwala zarówno na aktywny udział, jak i bierne bycie wchłanianym przez ‘pozbawiony zewnętrznych odniesień świat, poddając się bodźcom o niemal narkotycznym oddziaływaniu’. Może być wykorzystany dla przełamania izolacji jednostek i grup lub do jej pogłębienia”⁶⁶. Internet jako nowe medium przekazu jest nieodłącznie związany z koncepcją społeczeństwa wirtualnego⁶⁷, cechującego się właściwym sobie typem więzi. Małgorzata Roeske, systematyzując pojęcie społeczeństwa wirtualnego, wskazuje na trzy możliwe typy odniesień: 1. „Społeczności istniejące tylko w cyberprzestrzeni i nieutrzymujące żadnego kontaktu z realiem”; 2. „Społeczności istniejące w realu i wykorzystujące Internet jako środek komunikacji”; 3. „Społeczności ukształtowane wirtualnie, których członkowie utrzymują i nawiązują relacje poza siecią”⁶⁸. Elementy wspólne pomiędzy realnością a wirtualnością są następujące: „członkowie, społeczna organizacja, język i wzory interakcji, kultura i wspólna tożsamość”⁶⁹. Zasadniczym kryterium,

⁶³ Por. P. Siuda, *Religia a Internet. O przenoszeniu religijnych granic do cyberprzestrzeni*, s. 7.

⁶⁴ Por. M. Kuciński, *Internet w Kościele. Cyfrowa agora przestrzeni nowej ewangelizacji*, s. 29.

⁶⁵ Por. tamże.

⁶⁶ Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, M. Górnicki [tłum.], Editrice Vaticana, Watykan 2002, pkt 7.

⁶⁷ H. Rheingold w następujący sposób opisuje społeczność wirtualną: „(...) społeczne agregaty, które wylaniają się z Sieci, gdy wystarczająco dużo osób prowadzi publiczne dyskusje wystarczająco długo, z wystarczającą dozą ludzkich uczuć, by tworzyć sieci osobistych relacji w cyberprzestrzeni”, cyt. za: A. Nowakowska, *Społeczności internetowe – realny czy nierealny świat społeczny*, „Kultura i Edukacja” 4 (2007), s. 40.

⁶⁸ Por. M. Roeske, *Wirtualne czyli realne? Etnograficzne spojrzenie na wspólnotę internetową forum miau.pl*, „Maska” 17 (2013), s. 60.

⁶⁹ Por. tamże.

odróżniającym rzeczywistość wirtualną od realnej, jest występowanie lub brak kryterium geograficznego, czyli powiązania społeczności z konkretnym terytorium (a właściwie przestrzenią), w której zachodzą interakcje⁷⁰. Jednocześnie pojawia się pewna prawidłowość, zgodnie z którą coraz większe oderwanie od rzeczywistości (w sensie doświadczeń cielesno-zmysłowych) wpływa na podniesienie stopnia zmienności odniesień, zachowań lub instytucji⁷¹.

Etyka i moralność w Internecie dotyczy zastosowania trzech zasad, dla których niepodważalnym kryterium jest jednostka ludzka w aspekcie nienaruszalności godności osobowej⁷². Moralność i etyka w społeczeństwie wirtualnym są ponadto głęboko związane ze stylem życia osoby. Współcześnie urządzenia takie jak komputer, tablet czy smartfon są nieodłącznymi elementami sprawnego funkcjonowania w świecie⁷³. W odniesieniu do tychże elementów generowane są liczne przypadki uzależnień od współczesnych mediów. Istnieją trzy wartości, a właściwie zasady, określające etyczno-moralny aspekt Internetu. Podstawową wartością, istotną dla społeczności wirtualnej – mając na uwadze realne odniesienia – jest prawda. Pomijając różnice dotyczące uwarunkowań relacji, należy stwierdzić, że jako konieczne jawi się zachowanie odpowiedniości (tzn. zgodności) pomiędzy światem realnym a obrazami w przestrzeni wirtualnej⁷⁴. Brak sugerowanej analogii stanowi przejaw zafałszowania rzeczywistości, które może sprzyjać upowszechnianiu ideologii, sianu nienawiści, deprymowaniu adresatów przekazu itd.⁷⁵. Zasada czy wartość prawdy wiąże się w przekazie wirtualnym z jeszcze innymi dwiema zależnościami. Po pierwsze, ważne jest uwzględnianie kontekstu wypowiedzi. Systemowe wyodrębnianie pojedynczych sformułowań czy nawet zdań, a następnie budowanie na tymże fundamencie całościowego przekazu, jest niedopuszczalnym zabiegiem redukcjonistycznym, prowadzącym do fałszywego doświadczenia świata realnego czy wręcz do pseudo-doświadczenia⁷⁶. Po drugie, prawda w przekazie medialnym winna funkcjonować w ramach obiektywnego porządku moralnego, wyznaczającego kryteria i ramy interpretacji oraz samego przekazu⁷⁷. Subiektywizacja prawdy, czyli stosowanie wyłącznie jednostkowych ocen lub określeń, wyklucza niejako

⁷⁰ Por. M. Golka, *Czym jest społeczeństwo informacyjne?* „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXVIII (2005) z. 4, s. 253-254.

⁷¹ Por. M. Roeske, *Wirtualne czyli realne? Etnograficzne spojrzenie na wspólnotę internetową forum miao.pl*, s. 60.

⁷² Por. PT pkt 8-10.

⁷³ Por. A. Nowakowska, *Spoleczności internetowe – realny czy nierealny świat społeczny*, s. 45-46.

⁷⁴ Por. M. Golka, *Czym jest społeczeństwo informacyjne?*, s. 255.

⁷⁵ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, s. 48-49.

⁷⁶ Por. Ł. Remisiewicz, *Zarzut redukcjonizmu w kontekście relacji biologia-socjologia*, „Progress. Journal of Young Researchers” nr 1 (2017), s. 39.

⁷⁷ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, s. 49.

z założenia akty celowościowe, długofalowe oddziaływanie, głębokie i intensywne zmiany strukturalne oraz inne podobne zjawiska⁷⁸. Relatywizacja życia sprzyja także tendencji do siłowego narzucania indywidualistycznych twórców myślowych⁷⁹.

Drugą wartością jest solidarność. Dokumenty nauczania społecznego Kościoła, takie jak *Populorum progressio*⁸⁰, *Sollicitudo rei socialis*⁸¹ czy *Caritas in veritate*⁸², podkreślają znaczenie solidarności dla rozwoju w wymiarze jednostkowym i grupowym. Solidarność wyraża się we współzależności⁸³, a także w woli wspólnej realizacji celów, będących dobrem danej społeczności⁸⁴. W odwołaniu do ludzkich doświadczeń, mając na uwadze również konsekwencje czynów człowieka, akcentowane są zarówno solidarność w dobru, jak też upowszechnianie w społeczeństwie niewłaściwych wzorców, noszące miano struktur grzechowych⁸⁵. Solidarność w wirtualnej rzeczywistości poszerza niewspółmiernie liczbę adresatów przekazu, inicjując często takie postawy, jak pragnienie współdziałania, dzielenia tych samych lub podobnych emocji, bądź też kształtowania więzi przy znaczącej odległości geograficznej⁸⁶. Relacje powstałe za pośrednictwem Internetu mogą jednak zawierać pewnego rodzaju aspekty negatywne. Wskazuje się mianowicie na upowszechnienie patologii, działań przestępczych, godzących wprost w godność osobową, szczególnie jednostek słabszych⁸⁷. W społeczeństwie zglobalizowanym za sprawą sieci internetowej mogą pojawić się niemalże identyczne czyny przestępcze w dowolnych miejscach na świecie⁸⁸.

Trzecią wartością istotną dla społeczeństwa wirtualnego jest dobro wspólne. W odniesieniu do nauczania Drugiego Soboru Watykańskiego należy stwierdzić, iż sieć internetowa jako jeden z elementów życia społecznego przyczynia

⁷⁸ Por. Ł. Remisiewicz, *Zarzut redukcjonizmu w kontekście relacji biologia-socjologia*, s. 39-40.

⁷⁹ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, s. 49.

⁸⁰ Por. Paweł VI, *Encyklika „Populorum progressio”*, Editrice Vaticana, Watykan 1967, pkt 51-52 [cyt. dalej: PP].

⁸¹ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, Editrice Vaticana, Watykan 1987, pkt 28-29 [cyt. dalej: SRS].

⁸² Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Editrice Vaticana, Watykan 2009, pkt 21-22 [cyt. dalej: CV].

⁸³ Por. M. Stępnia, *Rozwój człowieka – rozwój świata – refleksja w rocznicę wielkich papieskich encyklik społecznych*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” (2008) nr 1, s. 154.

⁸⁴ Por. SRS pkt 38.

⁸⁵ Por. M. Stępnia, *Rozwój człowieka – rozwój świata – refleksja w rocznicę wielkich papieskich encyklik społecznych*, s. 155.

⁸⁶ Por. W. Misiak, *Globalizacja – więcej niż podręcznik. Społeczeństwo – kultura – polityka*, Difin, Warszawa 2007, s. 122.

⁸⁷ Por. M. Golka, *Czym jest społeczeństwo informacyjne?*, s. 263.

⁸⁸ Por. W. Misiak, *Globalizacja – więcej niż podręcznik. Społeczeństwo – kultura – polityka*, s. 122-123.

się do rozwoju w wymiarze osobistym oraz wspólnotowym⁸⁹. Zachodzi w tym aspekcie zbieżność z przywołaną już zasadą solidarności⁹⁰. Dokumenty Kościoła podejmujące kwestię Internetu podkreślają dość jednoznacznie, iż używanie współczesnych mediów przyczynia się do wzrostu dobra wspólnego⁹¹. Owe media mogą służyć budowaniu pokoju poprzez współpracę na szczeblu międzynarodowym⁹². Wymiana technologiczna w wymierny sposób przyczynia się do likwidacji ubóstwa⁹³. Upowszechnianie informacji w świecie rzutuje na walkę z patologiami, które dotychczas były problemami jedynie poszczególnych państw czy nawet grup etnicznych⁹⁴. W przypadku dobra wspólnego może jednak pojawić się niebezpieczeństwo ekspansji silniejszych podmiotów, narzucających słabszym swój styl życia, marginalizując tym samym kultury rodzime⁹⁵. W takiej sytuacji można mówić wprawdzie o dobru wspólnym w skali globalnej, jednak dobro konkretnie bytujących osób jest zanegowane na skutek zakwestionowania istotnych elementów tożsamości jednostkowej⁹⁶.

4. Internet w Kościele w obliczu pandemii koronawirusa

Pandemia Sars-CoV-2 wpłynęła na sposób funkcjonowania Kościoła w Polsce i na całym świecie. Ryzyko zarażenia oraz jednoczesna konieczność zachowania dystansu społecznego spowodowały przeniesienie wielu aktywności z rzeczywistości realnej do wirtualnej. Do czasu wydania przez władze państwowe oraz biskupów miejsca rozporządzeń o ograniczeniu kontaktów społecznych, w powszechnym użyciu były parafialne strony internetowe, gdzie informowano o różnorodnych wydarzeniach, mających miejsce w poszczególnych wspólnotach⁹⁷. Największą poczytnością cieszyły się zakładki dotyczące ogłoszeń, intencji mszalnych czy porządku szczególnych uroczystości w parafiach⁹⁸. Członkowie wspólnot korzystali często z internetowych wydań gazetek

⁸⁹ Por. KDK pkt 26.

⁹⁰ Por. SRS pkt 38.

⁹¹ Por. Papięska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, pkt 3.

⁹² Por. KNSK pkt 495.

⁹³ Por. M. Stępiak, *Rozwój człowieka – rozwój świata – refleksja w rocznicę wielkich papieskich encyklik społecznych*, s. 154.

⁹⁴ Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008, s. 247-248.

⁹⁵ Por. W. Misiak, *Globalizacja – więcej niż podręcznik. Społeczeństwo – kultura – polityka*, s. 122.

⁹⁶ Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, s. 154.

⁹⁷ Przykładowe strony internetowe parafii: <http://piotrkowiceparafia.pl> [19.06.2020]; <http://parafia-pelplin.pl> [29.06.2020].

⁹⁸ Liczba wejść na poszczególne segmenty stron internetowych świadczy m.in. o poziomie ich poczytności.

parafialnych oraz galerii zdjęć z lokalnych wydarzeń religijnych⁹⁹. Wdrożenie możliwości uczestniczenia online w nabożeństwach okazało się zasadniczo możliwe w ramach transmisji z poziomu stron internetowych stacji radiowych, co mieściło się w ofercie programowej tychże mediów¹⁰⁰.

Pierwsze przypadki zachorowania na koronawirusa oraz dalsze rozprzestrzenianie się choroby spowodowało wprowadzenie ograniczeń w kontaktach społecznych¹⁰¹. Restrykcje dotyczą również Kościołów, i to nie tylko w obszarze świątyń, ale także w zakresie szeroko rozumianej działalności wspólnoty Chrystusowej. Przejście na formę komunikacji online spowodowało trudności w nabywaniu sprzętu do transmisji. W reklamach, których adresatami były wspólnoty parafialne, pojawiło się wiele ofert nowych rozwiązań, instalacji oraz obsługi przekazu nabożeństw¹⁰². Okres najbardziej drastycznych obostrzeń obejmował Wielki Post oraz Wielkanoc, będące najważniejszymi wydarzeniami w roku liturgicznym. Zmniejszanie liczby wiernych do pięciu osób z wyłączeniem celebransa i osób z obsługi dotyczyło okresu, którego częściami były Wielki Tydzień, Triduum Paschalne, a także oktawa Wielkiej Nocy¹⁰³. W tym czasie ceremonie transmitowano online, właściwie bez udziału wiernych. Skuteczną zaporą dla łamania zaleceń okazało się egzekwowanie przepisów, obwarowane mandatami nakładanymi przez policję lub przez Sanepid¹⁰⁴.

W okresie Wielkiego Postu znacząco poszerzyła się oferta praktyk duchowych dostępnych drogą internetową. Poszczególne diecezje, zgromadzenia, a także większe parafie przygotowywały cykle rekolekcji dla różnych grup wiekowych¹⁰⁵. Propozycje online obejmowały również kursy przedmałżeńskie,

⁹⁹ Przykładowe adresy internetowe, odsyłające do gazetki parafialnej lub galerii zdjęć: <https://parafia-olesno.pl/gazetka/> [29.06.2020]; http://parafia-strzeleczyki.pl/strona_1.html [29.06.2020]; <http://parafia-pelplin.pl/galeria> [29.06.2020]; <http://www.parafiamiechucino.pl/galeria.html> [29.06.2020].

¹⁰⁰ Przykładowe strony internetowe rozgłośni radiowych, zawierające linki do Mszy świętych: <https://www.radiomaryja.pl> (29.06.2020); <https://www.radiojasnagora.pl> [29.06.2020].

¹⁰¹ Por. *Rozporządzenie w sprawie ogłoszenia stanu epidemii (24.03.2020)*, [w:] <https://www.prawo.pl/zdrowie/rozporzadzenie-ograniczajace-przemieszczanie-sie-z-powodu,498949.html> [29.06.2020].

¹⁰² Przykładowe oferty systemów transmisji Mszy świętych online poprzez strony internetowe parafii: <https://msze.live/kamera-do-transmisji-mszy-swietej/> [29.06.2020]; <http://www.ittv.pl> [29.06.2020].

¹⁰³ Por. *Rozporządzenie w sprawie ogłoszenia stanu epidemii (24.03.2020)*.

¹⁰⁴ Przykładowe sytuacje wymierzenia kar finansowych za złamanie zaleceń o dopuszczalnej liczbie uczestników nabożeństw: <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1464479,mandat-za-lamanie-zakazu-zgromadzen-koronawirus.html> (29.06.2020); https://podhale24.pl/aktualnosci/artykul/69216/10_tysiecy_zlotych_kary_dla_ksiedza_ze_Sromowiec_Wyznych.html [29.06.2020].

¹⁰⁵ Przykładowe rekolekcje wielkopostne online, transmitowane drogą internetową poprzez strony www parafii: <https://lublin.tvp.pl/47330967/rekolekcje-wielkopostne-online> [29.06.2020];

nawet do dzisiaj odbywane drogą internetową¹⁰⁶. W trakcie walki z pandemią zmieniła swój profil działalność katechetyczna. Poszczególne wydawnictwa, programy edukacyjne stanowiły konieczne elementy przekazu w formie internetowej¹⁰⁷, co wcześniej (tzn. przed pandemią) nie było masowo stosowane. Jeden z duszpasterzy parafii, liczącej ok. 2 tys. wiernych, wskazał, iż trudność związana z wykonywaniem zadań domowych z zakresu katechezy wzbudziła zainteresowanie ze strony rodziców, którzy z czasem stali się adresatami tegoż nauczania¹⁰⁸. Używając dostępnych komunikatorów, duszpasterze podtrzymywali łączność z przyparafialnymi grupami, takimi jak ministranci, schola czy grupy modlitewne. Warto też wspomnieć o wzroście liczby forów dyskusyjnych w ramach już istniejących wspólnot, niejako poza opieką duszpasterzy¹⁰⁹. W czasie intensywnej walki z pandemią koronawirusa nie pominięto parafialnej posługi Caritas. Komunikacja internetowa służyła organizowaniu poszczególnych grup, które zbierały żywność, zносиły osobom starszym zakupy, bądź też pomagały w pracach domowych¹¹⁰. Ważnym zadaniem realizowanym w tamtym czasie była aktywna pomoc służbom medycznym, które doświadczały deficytów w zasobach ludzkich oraz sprzętowych¹¹¹. Pandemia koronawirusa negatywnie wpłynęła również na sprawy gospodarcze, równie istotny aspekt działalności wspólnot. Kryzysowa sytuacja w tymże zakresie była powiązana ze specyfiką polskiego systemu, w którym Kościół jest utrzymywany z datków wiernych. Na skutek pandemii ów system zaczął zawodzić. W konsekwencji na stronach in-

<https://www.karmel.pl/rekolekcje-karmelitanskie-online-wielki-post-2020/> [29.06.2020].

¹⁰⁶ Przykładowe kursy przedmażeńskie transmitowane online: <https://katowice.dominikanie.pl/kursy/weekendowy-kurs-przedmalzenski/> [29.06.2020]; <https://www.wnmp-zukowo.diecezja.gda.pl/nauki-przedmalzenskie-26119> [29.06.2020].

¹⁰⁷ Przykładowe bazy zawierające katechezy i pomoce do prowadzenia zajęć z uczniami: <https://www.ekatecheza.pl/index.php?page=pomoce-lekcyjne> [29.06.2020]; <https://www.katechizmy.com.pl/materialy-dydaktyczne/17-pomoce/138-baza-darmowych-pomocy-dydaktycznych-do-tablic-interaktywnych-przypisanych-do-jednostek-lekcyjnych-wedlug-podrecznikow-2> [29.06.2020].

¹⁰⁸ Sprzężenie nauczania katechezy dzieci z formacją dorosłych miało miejsce przykładowo w parafii w Pogódkach na Pomorzu. Por. <https://parafiapogodki.pl/wspolnoty/> [29.06.2020].

¹⁰⁹ Odnowa w Duchu Świętym przedstawiła program formacji na czas pandemii koronawirusa. Por. *Jak radzą sobie wspólnoty w czasie pandemii*, <https://odnowa.org/newsy/1722-pandemia-w-odnowie.html> (29.06.2020).

¹¹⁰ Przykładowe formy pomocy osobom starszym w parafii: <http://www.parafiaglinianka.pl/glowna/pomoc-osobom-starszym-i-samotnym-w-zakupach/> [29.06.2020]; <https://caritas.pl/pomocdlaseniora> [29.06.2020].

¹¹¹ Przykładowe formy wsparcia ze strony parafii dla służb medycznych w czasie pandemii: <https://podlaskie24.pl/artykul/2020/03/23/bialystok-parafie-wspieraja-ratownikow-medycznych/> [29.06.2020]; <https://chrystuskrol.org.pl/rozaniec-za-chorych-i-sluzby-medyczne/> [29.06.2020] itp.

ternetowych parafii pojawiły się prośby o wsparcie materialne¹¹². Parafie masowo zamieszczały na stronach numery kont bankowych, na które można dokonać wpłat. Duszpasterze wskazywali nowe możliwości wsparcia materialnego Kościoła, przykładowo przy okazji odwiedzania świątyni poza nabożeństwami¹¹³.

Surowe ograniczenia wykształciły pewne postawy u wiernych, dotyczące przykładowo troski o zdrowie lub dowartościowania przekazu online w różnych formach duszpasterstwa¹¹⁴. Poluzowanie przepisów spowodowało, iż wierni sukcesywnie zaczęli uczęszczać na nabożeństwa¹¹⁵. Parafie nie zrezygnowały natychmiast z transmisji internetowej nabożeństw. Transmisja komputerowa większej liczby Mszy świętych, codziennych nabożeństw różańcowych została zachowana w większości wspólnot do końca maja 2020 roku¹¹⁶. Nauczanie katechezy czy propozycje kursów przedmałżeńskich nadal funkcjonują w świecie, co jest w pewnej mierze powiązane z faktem nauczania zdalnego w szkołach¹¹⁷.

Podsumowanie

Analizowane zmiany w zakresie form duszpasterstwa, będącego z założenia budowaniem wspólnoty, dotyczą różnorodnych zjawisk. Tym niemniej wynikają przede wszystkim z konfrontacji realnej i wirtualnej koncepcji Kościoła, która to konfrontacja stanowi skutek pandemii koronawirusa. Na podstawie przeprowadzonych analiz warto sformułować następujące wnioski:

¹¹² W czasie pandemii pojawiały się prośby o wsparcie dla parafii w Polsce, utrzymujących się wszak z datków wiernych przekazywanych podczas Mszy świętych. Por. <https://www.radiorodzina.pl/2020/04/08/wesprzyjmy-nasze-parafie-o-odpowiedzialnosc-za-kosciol/> [29.06.2020].

¹¹³ Odwiedzanie pustego grobu w Wielkim Tygodniu było przykładowo okazją do złożenia ofiary na utrzymanie parafii. Por. <http://www.parafiarewal.pl/ogloszenia,ogloszenia-duszpasterskie-na-v-niedziele-wielkiego-postu2.html> [29.06.2020].

¹¹⁴ Wierni niejako przyswoili sobie formę uczestnictwa w liturgii drogą online. Pandemia koronawirusa wymusiła przededefiniowanie form łączności duszpasterzy z wiernymi. Por. Msze święte online. Technologiczna pomoc w obliczu pandemii koronawirusa, <https://katowice.tvp.pl/47328468/msze-swiete-online-technologiczna-pomoc-w-obliczu-pandemii-koronawirusa> [29.06.2020].

¹¹⁵ Por. Koronawirus: informacje i zalecenia, <https://www.gov.pl/web/koronawirus/aktualne-zasady-i-ograniczenia> [29.06.2020].

¹¹⁶ Parafia pw. św. Kazimierza w Kartuzach utrzymała przykładowo transmisje różańca w intencji ustania pandemii do końca maja 2020 roku. Por. <http://www.kazimierz.kartuzy.pl/ogloszenia.php> [29.06.2020].

¹¹⁷ Przykładowe kursy przedmałżeńskie transmitowane online: <https://katowice.dominikanie.pl/kursy/weekendowy-kurs-przedmalzenski/>; <https://www.wnmp-zukowo.diecezja.gda.pl/nauki-przedmalzenskie-26119>.

- A. Dowartościowanie technik informatycznych w różnych formach duszpasterstwa. Pojawił się również postulat udoskonalenia programów internetowych na wypadek drugiej fali pandemii lub w ogólnym sensie, czyli w kontekście ewentualnego zagrożenia pandemią kolejnych chorób. Parafie zostały niejako zmuszone do zwiększenia zakresu inwestycji w urządzenia internetowe, by utrzymać kontakt ze swoimi wiernymi. Nie zakwestionowano zupełnie fundamentalnego dla komunikacji związku z miejscem, przestrzenią świątyni.
- B. Uświadomienie przez wiernych wartości realnego uczestnictwa w nabożeństwach. Łączność internetowa okazała się niewystarczająca dla wielu osób. Dyspensy od uczestnictwa w Mszach świętych nie wyeliminowały poczucia grzechu z niespełnienia przykazania kościelnego. Przyczyn takiego stanu rzeczy można dopatrywać się w wielu zjawiskach, takich jak silna pobożność tradycyjna, niezrozumienie znaczenia pojęcia dyspensy, bądź nawet masowe kwestionowanie autorytetu hierarchów.
- C. Zachowanie tradycyjnych form językowych. Nie pojawiły się w nauce nowe sformułowania w przekazie treści wiary. Zrezygnowano wprawdzie z pewnych obrzędów i form przygotowania do przyjęcia Eucharystii czy bierzmowania (były to głównie ograniczenia ilościowe i czasowe), zachowano natomiast zasadnicze przesłanie udzielanych sakramentów.
- D. Biura parafialne zaczęły na masową skalę stosować komunikację online, jak też upowszechniać zabezpieczenia przed rozprzestrzenieniem koronawirusa.
- E. Weryfikacja własnego doświadczenia wiary i wynikającego stąd uczestnictwa w Mszach świętych. Wierni zaczęli uczestniczyć w nabożeństwach, mając na względzie przewidywaną frekwencję, aby w minimalnym stopniu uczynić zadość wymaganiom epidemiologicznym.

Wirtualny aspekt współczesnych odniesień społecznych jest motywacją ku rozwojowi duszpasterstwa przy użyciu najnowszych technik informatycznych. Technologizacja życia nie powinna jednak przesłonić pierwotnego znaczenia realnego kontaktu w funkcjonowaniu Kościoła, ufundowanego na tajemnicy Wcielenia i Odkupienia jako typowych odniesieniach międzyosobowych. Należy mieć jednak świadomość faktu, iż powrót do czasu sprzed pandemii w zakresie oddziaływania duszpasterskiego zasadniczo nie jest już możliwy.

Bibliografia

Publikacje drukowane

- Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Editrice Vaticana, Watykan 2007.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Editrice Vaticana, Watykan 2009.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Deus caritas est”*, Editrice Vaticana, Watykan 2005.
- Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, Editrice Vaticana, Watykan 2007.
- Buxakowski J., *Jezus Chrystus – Osoba i Czyn. Teologia prawd wiary*, Bernardinum, Pelplin 2000, t. V.
- Buxakowski J., *Stwórca i stworzenie. Teologia prawd wiary*, Bernardinum, Pelplin 1998, t. IV.
- Choromański A., *Vaticanum II: sobór ekumeniczny – przełom*, „Studia Theologia Varsaviensia” 50/2 (2012), s. 17-54.
- Cyrul W., *Problem ważności habermasowej teorii uniwersalnej pragmatyki*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXVII (2005) z. 2, s. 209-221.
- Dańczak A., *Locutio mundi – znaczenie i zakres określenia „sakramentalność świata”*, „Studia Gdańskie” XXV (2010), s. 13-34.
- Dekret o środkach społecznego przekazu „Inter mirifica”*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 87-98.
- Golka M., *Czym jest społeczeństwo informacyjne?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXVIII (2005), s. 253-265.
- Jalics F., *Kontemplacja. Wprowadzenie do modlitwy uważności*, J. Bolewski [tłum.], Wydawnictwo WAM, Kraków 2017.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Reconciliatio et paenitentia”*, Editrice Vaticana, Watykan 1984.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Dominum et vivificantem”*, Editrice Vaticana, Watykan 1986.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, Editrice Vaticana, Watykan 1987.
- Jan XXIII, *Encyklika „Pacem in terris”*, Editrice Vaticana, Watykan 1963.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2009.
- Klag W., *Cywilizacja Łacińska w myśli Feliksa Koniecznego*, „Racjonalia” (2014), s. 66-92.
- Kompendium nauki społecznej Kościoła*, red. Papieska Rada „Iustitia et Pax”, Wydawnictwo „Jedność”, Kielce 2005.
- Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym „Dei verbum”*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 350-363.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 104-163.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.
- Kuciński M., *Internet w Kościele. Cyfrowa agora przestrzeni nowej ewangelizacji*, Bernardinum, Pelplin 2019.
- Majka J., *Etyka społeczna i polityczna*, ODiSS, Warszawa 1993.
- Misiak W., *Globalizacja – więcej niż podręcznik. Społeczeństwo – kultura – polityka*, Difin, Warszawa 2007.
- Nowakowska A., *Społeczności internetowe – realny czy nierealny świat społeczny*, „Kultura i Edukacja” (2007), s. 37-50.
- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w Internecie*, M. Górnicki [tłum.], Editrice Vaticana, Watykan 2002.

- Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet*, M. Górnicki [tłum.], Editrice Vaticana, Watykan 2002.
- Paweł VI, *Encyklika „Populorum progressio”*, Editrice Vaticana, Watykan 1967.
- Poleszak D., Maciołek D., *Środki społecznego przekazu jako narzędzie edukacji w drodze do kształtowania postaw i konstruktywnych form zachowania u młodzieży*, „Kultura – Media – Teologia” 12 (2013), s. 23-32.
- Przybyłowski J. K., *Komunikacja w nowej kulturze i w Kościele*, „Studia Włocławskie” 20 (2018), s. 361-376.
- Remisiewicz Ł., *Zarzut redukcjonizmu w kontekście relacji biologia-socjologia*, „Progress. Journal of Young Researchers” 1 (2017), s. 37-49.
- Roeske M., *Wirtualne czyli realne? Etnograficzne spojrzenie na wspólnotę internetową forum miau.pl*, „Maska” 17 (2013), s. 57-77.
- Siuda P., *Religia a Internet. O przenoszeniu religijnych granic do cyberprzestrzeni*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- Stępnia M., *Rozwój człowieka – rozwój świata – refleksja w rocznicę wielkich papieskich encyklik społecznych*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym” 11 (2008) nr 1, s. 149-156.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2008.
- Szulist J., *Pedagogia miłości w małżeństwie i w rodzinie. Komentarz do adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” papieża Franciszka*, Bernardinum, Pelplin 2018.
- Szulist J., *Teologia państwa w pismach Josepha Ratzingera (Benedykta XVI)*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2016.
- Wojtkiewicz K., *Integralna obecność Chrystusa w Eucharystii według Czesława Bartnika*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 13/1 (2005), s. 199-210.
- Zabielski J., *Dobra materialne w służbie dóbr duchowych*, „Studia Theologica Varsaviensia” 29, 1 (2001), s. 161-181.

Publikacje internetowe

- <http://parafia-pelplin.pl> (29.06.2020).
- <http://parafia-pelplin.pl/galeria> (29.06.2020).
- http://parafia-strzeleczyki.pl/strona_1.html (29.06.2020).
- <http://piotrkowiceparafia.pl> (19.06.2020).
- <http://www.ittv.pl> (29.06.2020).
- <http://www.kazimierz.kartuzy.pl/ogloszenia.php> (29.06.2020).
- <http://www.parafiaglinianka.pl/glowna/pomoc-osobom-starszym-i-samotnym-w-zakupach/> (29.06.2020).
- <http://www.parafiamiechucino.pl/galeria.html> (29.06.2020).
- <http://www.parafiarewal.pl/ogloszenia,ogloszenia-duszpasterskie-na-v-niedziele-wielkiego-postu2.html> (29.06.2020).
- <https://caritas.pl/pomocdlaseniora> (29.06.2020).
- <https://chrystuskrol.org.pl/rozaniec-za-chorych-i-sluzby-medyczne/> (29.06.2020).
- <https://katowice.dominikanie.pl/kursy/weekendowy-kurs-przedmalzenski/> (29.06.2020).
- <https://lublin.tvp.pl/47330967/rekolekcje-wielkopostne-online> (29.06.2020).
- <https://msze.live/kamera-do-transmisji-mszy-swietej/> (29.06.2020).
- <https://parafia-olesno.pl/gazetka/> (29.06.2020).
- <https://parafiapogodki.pl/wspolnoty/> (29.06.2020).
- https://podhale24.pl/aktualnosci/artukul/69216/10_tysiecy_zlotych_kary_dla_ksiedza_ze_Sromowiec_Wyznych.html (29.06.2020).
- <https://podlaskie24.pl/artukul/2020/03/23/bialystok-parafie-wspieraja-ratownikow-medycznych/> (29.06.2020).

- <https://www.ekatecheza.pl/index.php?page=pomoce-lekcyjne> (29.06.2020).
- <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1464479,mandat-za-lamanie-zakazu-zgromadzen-koronawirus.html> (29.06.2020).
- <https://www.karmel.pl/rekolekcje-karmelitanskie-online-wielki-post-2020/> (29.06.2020).
- <https://www.katechizmy.com.pl/materialy-dydaktyczne/17-pomoce/138-baza-darmowych-pomoce-dydaktycznych-do-tablic-interaktywnych-przypisanych-do-jednostek-lekcyjnych-wedlug-podrecznikow-2> (29.06.2020).
- <https://www.radiojasnagora.pl> (29.06.2020).
- <https://www.radiomaryja.pl> (29.06.2020).
- <https://www.radiorodzina.pl/2020/04/08/wesprzyjmy-nasze-parafie-o-odpowiedzialnosci-za-kosciol/> (29.06.2020).
- <https://www.wnmp-zukowo.diecezja.gda.pl/nauki-przedmalzenskie-26119> (29.06.2020).
- Jak radzą sobie wspólnoty w czasie pandemii*, w: <https://odnowa.org/newsy/1722-pandemia-w-odnowie.html> (29.06.2020).
- Koronawirus: informacje i zalecenia*, w: <https://www.gov.pl/web/koronawirus/aktualne-zasady-i-ograniczenia> (29.06.2020).
- Msze święte online. Technologiczna pomoc w obliczu pandemii koronawirusa*, w: <https://katowice.tvp.pl/47328468/msze-swiete-online-technologiczna-pomoc-w-obliczu-pandemii-koronawirusa> (29.06.2020).
- Rozporządzenie w sprawie ogłoszenia stanu epidemii (24.03.2020)*, w: <https://www.prawo.pl/zdrowie/rozporzadzenie-ograniczajace-przemieszczanie-sie-z-powodu,498949.html> (29.06.2020).

Streszczenie

Pandemia koronawirusa jako swoistego rodzaju sytuacja kryzysowa wpłynęła na koncepcję duszpasterstwa, realizowaną w łonie Kościoła katolickiego. Dotychczasowa działalność Kościoła, oparta na rzeczywistym kontakcie z wiernymi, została w pewnej mierze zredukowana do relacji wirtualnych w czasie lockdownu. Ten stan rzeczy odpowiada idei społeczeństwa wirtualnego, w ramach której przededefiniowano wartości prawdy, solidarności i dobra wspólnego. Każda ze wskazanych wartości (będących jednocześnie zasadami społecznymi) mierza do ochrony człowieka w aspekcie godności osobowej i nienaruszalności praw. Mając na uwadze niebezpieczeństwa, jakie kryją się w wirtualnej rzeczywistości, należy traktować łączność internetową jako szansę dla duszpasterstwa, przy jednoczesnym uwzględnieniu fundamentalnego znaczenia realnego kontaktu z wiernymi. Pandemia koronawirusa jest „znakiem czasu”, który intensyfikuje doświadczenie wspólnoty jako Kościoła stanowiącego źródło otuchy w dobie kryzysu.

Słowa kluczowe: koronawirus, społeczeństwo wirtualne, Internet, Kościół, wspólnota, duszpasterstwo, zasady społeczne

Summary

Virtual and real shaping of the Church community during the Coronavirus pandemic

The coronavirus pandemic as a type of crisis influenced the vision of pastoral care carried out by the Catholic Church. During the lockdown, the activity of the Church, based on real contact with the faithful, has been partly reduced to virtual relations. This situation reflects the idea of a virtual society where the values of truth, solidarity, and the common good have been redefined. Each of the indicated values (which are also social principles) aims to protect human beings, their dignity, and inviolable rights. Bearing in mind the dangers that virtual reality entails, Internet connectivity should be treated as an opportunity for pastoral care while allowing for the fundamental importance of real contact with the faithful. The coronavirus pandemic appears to be a “sign of the times” that intensifies the experience of the Church as the community, acting as the source of reassurance in times of crisis.

Key words: coronavirus, virtual society, Internet, Church, community, pastoral care, social principles